

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

Пазиніч С.М.

РЕФЛЕКСИВНЕ СПІЛКУВАННЯ - ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ПІЗНАННЯ ДІЙНОСТІ

Ставиться проблема філософського аспекта рефлексивного об'єднання як одного з основних аспектів в пізнавальній діяльності людини. Обоснована необхідність аналізу і плідного використання рефлексивного об'єднання для досягнення ефективних як теоретических, так і практичних итогових результатів.

Ставиться проблема філософського аспекту рефлексивного спілкування як одного з основних аспектів в пізнавальній діяльності людини. Обґрунтована необхідність аналізу і плідного використання рефлексивного спілкування для досягнення ефективних як теоретичних, так і практичних підсумкових результатів.

Put the problem of philosophical aspect of reflection intercourse as one of basic aspects in cognitive activity of man. The necessity of analysis and fruitful use of reflection intercourse is grounded for achievement of effective both theoretical and practical aggregate results.

Споконвіків люди прагнуть не тільки задовольнити свою допитливість, вони шукають відповіді на питання, які перед ними ставить їх життя. Найважливіше з них може бути сформульоване ймовірно так: як свідомо і ефективно вибудувувати спілкування з товаришами, колегами й взагалі з довколишніми людьми з неухильною метою - плідного пізнання дійсності?

За сутністю рефлексивне спілкування є зворотним зв'язком із співбесідником і використовується як надійний контроль точності сприйняття один одного. Інколи ці прийоми називають «активним спілкуванням», адже слухаючий співбесідник більш активно використовує вербальну форму для розуміння повідомлення того, хто повідомляє ту чи ту інформацію. Тому що «слухати» на відміну від «чути» за сутністю є активним процесом. Застосовуючи прийоми рефлексивного спілкування, ми відкриваємо простір розуміння почутого для аналізу і коригування. Це забезпечує надійну точність розуміння співбесідника.

Педагоги, менеджери, політики і люди інших професій, спілкуючись з людьми, часто застосовують прийоми рефлексії, щоб допомогти співбесідникам виразити свій чуттєвий світ і сутність дискусійної, суперечливої проблеми. Керівники всіх рівнів діяльності переконуються в необхідності використання рефлексивного спілкування для забезпечення

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

точності розуміння співбесідника і створення сприятливих стосунків для ефективної співпраці.

Основні рекомендації і методики рефлексивного спілкування на перший погляд здаються вельми простими, але як тільки ними починають послуговуватися, виявляється, що коректно використовувати їх не так-то й легко. Тому, щоб навчитися рефлексивному спілкуванню простим природним чином, потрібна значна практика і солідний особистий досвід. Саме багатолітній досвід педагогічної діяльності, дає мені змогу висловити, на мій погляд, основні принципи рефлексивного спілкування.

Слід зауважити про те, що вміння спілкуватися рефлексивно, пов'язано з подоланням певних труднощів, що виникають в процесі діалогу. Розглянемо деякі з них. Перше, що найчастіше зустрічається в діалогах, це поліваріантність значення більшості термінів, понять. Так для 700 найбільш використовуваних, наприклад, в українській мові слів є більше 16 000 різних прочитань, або в середньому приблизно 23 значення на одне слово. Тому інколи буває важко встановити, що саме мав на увазі той, хто використовував це поняття. Доволі часто, наприклад, ми запитуємо когонебудь: «Що конкретно Ви маєте на увазі, кажучи, це?» А хіба це ж питання не доводиться ставити самому собі? А як важко часом знайти потрібне слово, яке точно відображало б те, що ми хотіли б достеменно повідомити. Причина цього явища ховається в тому, що конкретне значення слова виникає в голові співбесідника, але не міститься незмінним, в канонічному значенні в ньому самому.

Друга причина, що заважає вільному рефлексивному спілкуванню полягає в тому, що ми мимоволі суб'єктивно «кодуємо» значення більшості повідомлень. Звідси слід не забувати про те, що ми повідомляємо, один одному, має певний сенс тільки для нас самих, саме те смислове значення, яке ми самі в це повідомлення вкладаємо. Це, перш за все, наші ідеї, мотиви, установки, почуття тощо. Передаючи їх значення за допомогою загальноприйнятих вербально емоційних засобів, ми їх «кодуємо», користуючись багато змістовністю одного й того ж слова. Щоб співбесідника не образити, ми ретельно віддаємо перевагу словам, які носять толерантний, нейтральний характер. Тому часто не вдається виразити думку так, щоб співбесідник її правильно зрозумів. Для «розшифровки» повідомлення і виявлення закладеного в ньому сенсу, той, хто слухає повинен використовувати зворотний зв'язок.

Третя трудність зосереджена у відкритому самовираженні співбесідника. Це означає, що із-за прийнятих умовностей і потреби в схваленні люди часто розпочинають свій виклад зі своєрідної «увертюри», з якої ще не видно дійсного наміру співбесідника. Шкода дорогоцінного часу, який витрачається на подібні беззмістовні «увертюри» але що поробиш нам доводиться спостерігати таке марнотратство в діалогах, політичних дискусіях тощо. Наприклад, ми часто являємося свідками, коли той або той

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

«нардеп» Верховної Ради, зазвичай починає розповідь з якою-небудь проблеми, яка рідко буває його головною турботою. І тільки у міру того, як він починає відчувати себе в політичній безпеці і бачить, що хтось із присутніх його розуміє, він розкриває свої більш значущі проблеми але час його виступу сплинув. Не він ні ті хто його слухали, так і не збагнули, що ж хотів достеменно сказати «нардеп» колегам. Він лише «пропіарився» на екранах телевізорів і крапка.

Будемо відвертими інколи і ми в повсякденних розмовах допускаємо в свою систему спілкування такі собі вступні промовини. У таких ситуаціях ми немов «зондуємо атмосферу», перш ніж занурюємось в тему з великим емоційним зарядом. Підмічено педагогами, політиками, дипломатами та іншими представниками сфери професійного спілкування, чим менше упевнена в собі людина, тим більше вона блукає навколо проблеми перш ніж перейти до головного питання в спілкуванні.

І нарешті, відверто суб'єктивні чинники можуть вельми заперечливо впливати на спілкування. Людей інколи полонять певні установки, хвилюючі емоції, придбаний в певних організаціях особистий досвід, який вони здобули спілкуючись з різними людьми («ідоли майданів» Ф.Бекон). Саме цей «торований» досвід вимушує їх дотримуватися одних видів поведінки заперечуючи інші. Такий підхід неволить людину в розмові, і вона змушує себе кодувати свої повідомлення і як наслідок, «фільтрує» окремі моменти в процесі діалогічного спілкування. Все це говорить про необхідність уміння рефлексивно спілкуватися, тобто розшифровувати сенс повідомлень, з'ясовувати їх реальний зміст і сутнісне значення.

Щоб майстерно володіти методикою рефлексивного спілкування в процесі діалогу, полеміки та інших формах комунікативних стосунків бажано, на наш погляд, володіти мистецтвом: відображення відчуттів, з'ясуванням суті проблеми, тактом перефразовування, а головне - умінням резюмувати підсумок конкретного за темою спілкування.

Почнемо з незначного, на перший погляд, моменту в процесі бесіди, а саме з розкриття відчуттів учасників діалогу. Тут робиться акцент не на змісті повідомлення, а на віддзеркаленні відчуттів співбесідником, його установок, мотивів і емоційного стану. Звичайно, відмінність між відчуттями і змістом повідомлення в певному значенні релятивні і їх не завжди легко помітити. Проте саме ця ледь помітна різниця часто набуває вирішального значення у вагомості результатів діалогу. Будемо відверті, нам іноді буває приємно в спілкуванні, коли хтось розуміє наші хвилювання і розділяє наші почуття, не звертаючи особливої уваги на зміст нашої думки, суть якої подекуди набуває другорядного значення.

Безумовно, рефлексія в своєму єстві допомагає співбесідникові повніше усвідомити свій емоційний стан. Адже ми живемо в соціальному просторі, який вимагає від нас контролювати свої почуття. Саме ця обставина приводить до того, що ми часто зраджуємо своїм індивідуальним відчуттям

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

на догоду традиційним або соціально інерційним емоціям, як наслідок, відчуваємо значну скруту в їх дійсному виявленні. І це саме тоді, коли відповідь або емоційна реакція на відчуття других людей конче важливі. Це пов'язано з тим, що в спілкуванні люди по суті обмінюються саме тим, що має для них особисте сутнісне значення. Отже, спілкування багато в чому залежить не лише від фактичної інформації, але і від відчуттів, установок і емоційної реакції, тобто від того, що для людей значуще. Інколи важливіше не те, що співбесідник повідомив, а те, що при цьому він відчував, в якому емоційному просторі-часі він перебував повідомляючи ту чи ту інформацію.

Відтворюючи відчуття співбесідника, ми показуємо йому, що розуміємо його стан, тому відповіді слід формулювати, наскільки це врешті-решт можливо, його словами. На наш погляд і великий педагогічний досвід, для поліпшення рефлексії відображення відчуттів бажано користуватися певними вступними фразами, такими наприклад як: «Мені здається, що Ви відчуваєте...»; «Чи не відчуваєте Ви себе в дискомфортному стані..» тощо.

Не менш важливим моментом в системі діалогічного спілкування має бути і з'ясування, тобто звернення до співбесідника за різними уточненнями. Пояснюється це тим, що саме з'ясування допомагає зробити повідомлення зрозумілішим і сприяє точнішому його сприйняттю співбесідником. Щоб отримати додаткові факти або уточнити сенс окремих висловів, співбесідник може сказати приблизно так: «Чи в цьому полягає проблема, як Ви її розумієте?»; «Шкода але я не розумію, що Ви маєте на увазі»; «Будь ласка, поясніть ще раз свою точку зору...?» тощо.

Слід зауважити, що роз'яснювальні відповіді можна успішно застосовувати у всіх видах рефлексивного спілкування. Особливо вони корисні для розуміння складних ситуацій, емоційно напружених думок або для з'ясування суті проблеми, обговорюваної наприклад, в ході наукової конференції або на круглому столі присвяченому злободенним проблемам сучасності. Чи не тому часто доводиться спостерігати, коли засідання різних комісій тонуть в словесній трясовині з вини того, що учасники діалогу не спромоглися уточнити тонкощі суті обговорювальної теми. Як наслідок, ми часто помічаємо в політичних дискусіях перепалки спрямовані на неодмінну поразку тих чи тих учасників діалогу, яка правило подібне «спілкування» приводить до політичних курйозів, а інколи до абсолютної ізоляції в просторі політичного життя.

Слід звернути увагу на те, що ті або ті з'ясування повинні фокусуватися виключно на інформації співбесідника або на самому процесі спілкування і в жодному разі, як це часто буває в політичних дебатах, на особі учасника дискусії. Бо якщо учасник діалогу звертає увагу, наприклад, на недоліки поведінки, або ще гірше на фізичну ваду співбесідника, то це змушує останнього, плинути в глухий кут і цим самим вибудовувати труднощі в рефлексійному спілкуванні.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

Щоб уточнити той або той аспект дискусійної проблеми учасники діалогу інколи використовують форму «відкритих» питань[3]. Ці питання примушують співбесідника розширити або звужити своє первинне повідомлення. Правда для цих цілей можна користуватися також і «закритими» питаннями, які вимагають простих відповідей «так або ні». Проте, згідно нашому розумінню, закриті питання слід тримати в резерві, оскільки вони можуть порушити хід думок одного із співбесідників. Думається, що кожен з нас частенько потрапляв в ситуації, коли розмова припинялася саме такими каверзними запитаннями. Це зумовлюється тим, що «закриті» питання переключують фокус спілкування з того, котрий інформує на того, хто слухає, примушуючи посліднього захищатися. Тому зазвичай, частіше за все, перевагу у рефлексивному спілкуванні віддають відкритим питанням.

Корисно також послуговуватися і неодмінно коректно й толерантно простими заявами, які чітко декларують суть спілкування, наприклад: «Я не розумію, що Ви маєте на увазі». У такому разі той із співбесідників, що слухає проявляє готовність зберігати «нейтралітет» і чекає точної передачі інформації. Але це відбувається тільки в результаті шанобливого ставлення до співбесідника після постановки роз'яснювальних питань. Тобто, замість негативної реакції у відношенні до учасника діалогу слід використовувати розяснювальні питання, уточнюючи, повідомлення співбесідника до тих пір, поки точно не буде встановлений сенс його інформації.

Щоб майстерно володіти методикою рефлексивного спілкування в процесі діалогу, полеміки та інших формах комунікативних стосунків слід, філігранно володіти мистецтвом перефразовування думки співбесідника. Це означає, що необхідно уміло формулювати ту ж думку за змістом але інакшою за формою. Іншими словами, дати співбесідникові зрозуміти, що ми точно розуміємо, про що він віщає. Не міркувати, не аналізувати і нічого не додавати до інформації співбесідника, а спробувати просто збагнути дощенту суть повідомлення і виразити його своїми словами. Інакше кажучи, в бесіді перефразовування має функцію передачі співбесідникові його ж інформації, але розумінням того, хто його слухає. У таких ситуаціях виникають складнощі пов'язані з тим, що співбесідник, що намагається перефразувати думку учасника діалогу ризикує, оскільки не упевнений в тому, що він, насправді, зрозумів правильно повідомлення. Будемо щиросердними у визнанні того, що ніхто не хоче показати своє нерозуміння аспектів теми в тій або іншій дискусії.

Виходячи з вищезгаданого відносно перефразовування, відзначимо, що його мета полягає у власному формулюванні інформації одного з учасників діалогу для перевірки її на точності. Перефразовування, як не дивно, корисно саме тоді, коли мова співбесідника здається нам зрозумілою. Але чи зрозуміла вона нам насправді, ось в чому головне питання всіх дискусій. Тому зовсім не зайвим буде використати перефразовування

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

наступними словами: «Як я зрозумів Вас...»; «Ви можете поправити мене, якщо я помиляюся, але...»; «Іншими словами, Ви вважаєте...» тощо.

При перефразовуванні важливо віддавати перевагу ключовим аспектам інформації, інакше уточнююча відповідь замість розуміння поняття може стати причиною плутанини, тобто, слід вибірково повторювати вислови співбесідника. Інакше ми можемо збити ритм обговорення злободенної проблеми, а ще гірше вивести співбесідника з простору обговорюваної теми.

Вживання такого прийому, як перефразовування, винятково ефективно, коли він застосовується в ситуаціях де діалог має особливу значущість для співбесідників. Перефраз у такому разі виконує функції, аналогічні функціям логічної акцентуації в мові, і відповідно забезпечує сутність та структурування процесу комунікативних відносин.

Звичайно, при цьому можна інколи відійти від основної думки, але значення перефразовування в тому саме і полягає, щоб переконатися, наскільки точно наше розуміння співбесідника. При перефразовуванні нас повинно головним чином цікавити сенс і ідеї, а не установка і почуття співбесідника. Слід зауважити, що найпоширенішою помилкою в перефразуванні, а отже і перешкодою ефективності рефлексивного спілкування є буквальне повторення слів співбесідника. Це може також збити співбесідника з пантелику і у нього, природно, виникне питання, чи слухають його насправді. Іншими словами, перефразовування інформаційного повідомлення дає можливість співбесідникові побачити, що його слухають і розуміють, а якщо його розуміють неправильно, то своєчасно внести відповідні корективи до спілкування. І нарешті, прийом перефраз в системі рефлексивного спілкування може з успіхом застосовуватися і для поліпшення запам'ятовування різнобічної, як то кажуть, побічної, дотичної інформації.

Резюмування основних положень проблеми, висунутих при її обговоренні, дозволяє дати ємке сприймання системи поглядів учасників дискусії і додає наступному обговоренню теми тієї або тієї наукової конференції більш цілеспрямованого дійства. Адже резюмуючі фази діалогу завжди впорядковують основні ідеї і відчуття співбесідників. Цей прийом застосовується в довготривалих бесідах, тобто там, де перефразовування і відображення використовуються відносно рідко. Резюмуючі вислови допомагають з'єднати фрагменти діалогу, дискусій в певну смислосназначиму систему. Вони додають співбесідникам упевненість в точному сприйнятті інформації і одночасно допомагають зрозуміти, наскільки коректно їм поталанило передати зміст своїх думок, концепцій, мотивацій подальшої цілеспрямованої дії тощо. Тож не завадило б резюме формулювати вступними фразами на кшталт: «Те, що Ви в даний момент сказали, може означать...»; «Вашими основними ідеями, як я зрозумів, являються...»; «Якщо тепер підсумувати сказане Вами, то...» тощо.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

Резюмування особливо доречно в ситуаціях, які виникають при обговоренні розбіжностей, врегулюванні конфліктів, розгляді претензій або в таких ситуаціях, де необхідно вирішувати негайно невідкладні проблеми. Воно також корисне при проведенні засідань різних робочих груп і комісій, під час яких довготривале обговорення якого-небудь питання може вельми ускладнитися або навіть зайти в безвихідь. Без резюмуючих фраз, наприклад, Вчена рада якого-небудь вищого навчального закладу може витратити багато часу, реагуючи на поверхневі, відволікаючі репліки співбесідників замість обговорення головного змісту і сутності наукової проблеми. Резюмування також корисно в кінці телефонної розмови, особливо якщо діалог стосується різноманітних аспектів проблеми або передбачає яку-небудь конкретну дію з боку одного з учасників переговорного процесу.

Практика засвідчує, що керівникові теоретичного семінару або секретареві якої-небудь комісії, слід обов'язково резюмувати підсумки заходу в кінці засідання і тим самим показати свій авторитет в розумінні обговорюваної проблеми. Як відзначав свого часу І.Кант – «перемагає в обговоренні проблеми той, хто прорікає останнім». Але тут суть зовсім не в якійсь меркантильності, хоча і вона має значення в переговорних процесах. Цей прийом використовується для того, щоб не лише перевірити точність того, що було виголошено під час засідання, але й допомогти учасникам семінару або членам комісії пригадати логічну послідовність ходу обговорення проблеми. Це особливо корисно для тих членів комісії, яким до наступного засідання необхідно залучитися до реалізації конкретних дій.

Часто прийоми рефлексивного спілкування здаються спочатку простими, навіть елементарними в системі комунікативних стосунків. Чи не тому нерідко ними нехтують учасники діалогових спілкувань. А можливо це тому, що рефлексивне спілкування передбачає неухильну зміну звичного стереотипу діалогових комунікацій. Останнє підкріплюється ще і тим, що рефлексивне спілкування є ефективним засобом усунення якого-небудь сумніву шляхом мотивованої дії. Адже саме дії фіксують, що ми дійсно «рефлексували» і як саме зрозуміли інформаційні установки співбесідника. Ось тут-то і виникають складнощі, пов'язані з тим, що учасники дискусії плутають емпатичну установку, яка немов повітря необхідна для рефлексивного спілкування, з «механічним» вживання тих правил, про які мова йшла вище.

У даному контексті установка – це раціональне і емоційне відношення до людини або до явища. Якщо це так, то від позитивної установки у відношенні до якого-небудь співбесідника, ми відверті і сприйнятливі. Але коли ми налагоджені негативно, то буваємо утаємниченими і невиправдано критичними, як би при цьому не намагались грати роль добродісного співбесідника. Більш того, негативна установка може заподіяти спілкуванню навіть більше шкоди, а ніж невміння користуватись технікою

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

спілкування. Ось чому ефективність спілкування в рівній мірі залежить як від коректних прийомів спілкування, так і від позитивних установок.

Рефлексивний підхід означає постійну готовність вислухати точку зору інших і прагнення залучати їх у власній простір розуміння проблеми. А для такого плідного спілкування необхідні, на наш погляд, наступні установки: схвалення, самосхвалення і емпатія.

Слід зазначити, що схвалення в даному контексті означає більше, ніж проста згода. Тут схвалення розуміється як установка, що виражає позитивне відношення до іншої людини. Інакше кажучи, схвалення — це готовність вислухати співбесідника не перебиваючи його і не вкладаючи в його уста свої слова і смисли. Респектабельно виглядає схвалення, коли воно в естві своєму відображає нашу іманентну установку, тобто, схвалення — це позитивна оцінка іншої людини як індивідуальності зі всіма її недоліками і достоїнствами. Парадоксально звучить, але чим менше ми судимо того, хто інформує, тим більше він стає самокритичним, виражаючи свої думки і відчуття відкрито і чесно, чим тоді, коли він відчуває над собою строгий контролюючий авторитет. А якщо це так, то ми завжди повинні прагнути, на рівні категоричного імперативу, до подібного ідеалу в спілкуванні, якщо ми дійсно маємо намір досягти ефективного результату від діалогу.

Таким чином, схвалення важливе для створення сприятливого клімату у всіх видах міжособистісних стосунків незалежно від того, чи торкаються вони взаємовідносин в творчому колективі чи спілкування з людиною на вулиці, яка запитує інформацію про орієнтацію в просторі міста. Це важливо ще й тому, що схвальне відношення приводить будь-яку людину в спокійний стан, особливо, коли вона задоволена щодо виразу своєї думки і до того ж відчуває самозадоволення. З приводу цього слід звернути увагу на вельми істотну деталь в рефлексивному спілкуванні, а саме на те, що причиною труднощів в схваленні інших є відсутність внутрішньої згоди з самим собою, тобто, іманентного схвалення. Добре відома аксіома, чим ми менше погоджуємося з чим-небудь внутрішньо, тим менше ми схвалюємо це явище в інших. Більше того, чим більше ми приходимо до внутрішньої психосоматичної гармонії з самим собою, з Я-простором, тим щиріше ми схвалюємо інших. В цьому випадку можна пригадати думку Епікура, який влучно відмітив, що та людина, яка не навчилася розуміти і поважати себе, ніколи не зрозуміє інших.

У подібних ситуаціях на допомогу приходять мистецтво емпатії, яка означає розуміння будь-якого відчуття — гніву, печалі, радості, яке переживається іншою людиною, і трансформується у відповідне відображення свого розуміння цих відчуттів[1]. Отже, емпатія або співпереживання, означає розуміння відчуттів іншої людини, виражає розуміння цих відчуттів відповідно до його внутрішніх переживань, тобто це чуйність до інших. Емпатія прямо протилежна такому явищу як симпатія

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

і егоцентрична байдужість, які вельми поширені серед людей в соціально-політичному просторі сучасного українського соціуму. Таким чином, емпатія робить нашу поведінку соціальною. Той, хто патологічно позбавлений відчуттів емпатії, на наше глибоке переконання, завжди зайнятий невідкладним задоволенням тільки своїх потреб і байдужий до потреб і переживань інших. І навпаки, люди, які володіють надмірною емпатією, ризикують поставити під загрозу своє буття, беручи на себе заважкий тягар турбот інших людей. Як правило ця особливість притаманна різного роду альтруїстам-фанатикам. Більшість же людей знаходяться в просторі між цими полюсами соціальної нормальності.

Емпатичне спілкування, як ми його розуміємо[2], відрізняється від раціонального спілкування своєю установкою, а не прийомами. Обидва види спілкування означають одне і те ж: увага і віддзеркалення відчуттів. Різниця полягає в меті або намірах. Мета раціонального спілкування полягає в осмисленні співбесідника, тобто на акцентуації значення його ідеї, або розумінні відчуття, що переживається. Мета ж емпатичного спілкування полягає в умінні осягнути емоційне забарвлення цих ідей, проникненні в систему його іманентних цінностей і розуміння в естві почуттів, які при цьому переживає співбесідник. Отже, емпатичне спілкування - це більш інтимний вид спілкування, чим раціональна рефлексія, воно є прямою протилежністю категоричного, критичного сприйняття співбесідника. Через те маса непорозуміння відбувається в житті саме тому, що більшість людей не уміє слухати інших і не намагається зрозуміти відчуттів, що переживаються особистостями під час формулюванні їх точки зору. Тому емпатія, на наше глибоке переконання, ймовірно є найважливішою установкою для вдосконалення нашого уміння рефлексивно спілкуватися і покращувати ділові, творчі стосунки з колегами та різного роду учасниками комунікативних стосунків. Особливо емпатичне спілкування необхідне в ситуаціях з високою емоційною напругою, як, наприклад, при улаштуванні конфліктів в творчих колективах [4], або у вирішенні проблем чи проведенні важливих ділових переговорів.

Таким чином, проаналізувавши деякі проблеми рефлексивного спілкування, приходимо висновку: по-перше, рефлексивне спілкування є основою плідного пізнання дійсності в різноманітних його вимірах; по-друге, використання ефективних прийомів гарантовано не приведуть до успіху, якщо до цього попередньо не будуть сформовані відповідні установки в просторі філософії спілкування[3]. по-третє, варто постійно звертати увагу на багаторівневу значущість інтелектуального потенціалу своїх співбесідників; по-четверте, конче важливо в обговоренні творчих проблем, бути, а не здаватися щирим у вираженні відчуттів і не поспішати з висловом різких оцінок на адресу співбесідників. Більш того, категорично забороняється в рефлексивному спілкуванні підмінити тези теми і переносити їх на індивідуальні особливості співбесідника; по-п'яте, щоб

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ

отримати користь від рефлексного спілкування необхідно вести діалог в руслі взаємних інтересів співбесідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артур Робер. Большой толковый психологический словарь. – М.: ВЕЧЕ, 2000..
2. Пазынич С. Н. Эмпатическое общение как элемент в системе современной философии образования / С. Н. Пазынич // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т» ; — Харків : НТУ «ХП», 2004. — Вип. 4 (8). — С. 55– 61
3. Пазынич Станислав. Эротетико-эмпатическая культура в контексте философии образования / Станислав Пазынич // Новый коллегіум. — 2004. — № 3.
4. Пазиніч С.М., Пономаєв О.С., Підбуцька Н.В. Конфліктне спілкування у творчому середовищі. –Харків: ХДАДМ, 2010. – 100 с.

УДК 130.3:316.4

Шелковая Н.В.

ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ ОБЩЕНИЕ: ГЕНЕЗИС, СПЕЦИФИКА, ПЕРСПЕКТИВЫ

Розглядається сутність феномену спілкування. Виявлено сучасні його особливості, в тому числі деградація і перетворення на комунікацію. Показано основні тенденції розвитку спілкування.

Ключові слова: людське спілкування, деградація, комунікація, мова, взаєморозуміння.

Рассматривается сущность феномена общения. Выявлены его современные особенности, в том числе деградация и превращение в коммуникацию. Показаны основные тенденции развития общения.

Ключевые слова: человеческое общение, деградация, коммуникация, язык, взаимопонимание.

Essence of the phenomenon of intercourse is examined. His modern features, including degradation and converting, are exposed into communication. Basic progress of intercourse trends are shown.